

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

ПОЛОГОВСЬКА ЮЛІЯ ЮРІЇВНА

УДК 378.091.3:373.5.011.3-051:91-044.85]:331.548-047.22(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ ПРОФІЛЬНОГО
НАВЧАННЯ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
РІДЕЙ Наталія Михайлівна,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
завідувач кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності.

Офіційні опоненти : доктор педагогічних наук, професор
ВАСЮК Оксана Вікторівна,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
професор кафедри педагогіки
доктор педагогічних наук, професор
БІДА Олена Анатоліївна,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти.

Захист дисертації відбудеться «25» червня 2024 року об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова за адресою: вул. Пирогова, 9, м. Київ – 30, 01601.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (вул. Пирогова, 9, м. Київ – 30, 01601) і на сайті університету <http://www.udu.edu.ua>.

Автореферат розіслано « 25 » травня 2024 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Наталія Титова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження полягає в необхідності модернізації процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання з метою забезпечення соціального замовлення на високопрофесійні педагогічні кадри, спроможні забезпечити наскрізність та неперервність упровадження стратегії сталого розвитку.

Європейською Хартією участі молоді в муніципальному та регіональному житті (1988, 1991, 2002 рр.) та Краківською декларацією «Молодь – діяльна сила у своїх містах і регіонах» передбачено: заохочення та залучення молоді до спільної реалізації політики в напрямках: п.п. 3-7 – дозвіллевої діяльності та відпочинку, організації соціокультурної діяльності; п.п. 8-11 – зменшення безробіття та забезпечення зайнятості; п.п.12-15 – містобудова та забезпечення житлом; п.п.16-19 – професійна підготовка та розвиток, освіта – агент активації мобільності як засобу соціально-економічної збалансованості; п.п.20-23 – запобіжні заходи безпеки в соціосфері та сфері здоров'язбереження і його охорони; п.п.24-28 – гарантування громадського доступу до інформації, доступ до інформування молоді інформаційними центрами баз даних; п.п.29 – спеціальні руралістичні заходи організації територій; п.п.30 – спеціальні соціокультурні заходи у сфері мистецтва і культури; п.п.31-33 – пріоритет стратегічних заходів екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища; п.п.37-41 уможливлення практичного представлення молоді в муніципальних, регіональних та територіальних громадських органах із передбачення посад для запровадження механізмів управління проєктною діяльністю зі сталого розвитку (суспільства, територій). Реалізація зазначених вимог Хартії ЄС потребує неперервної професійної підготовки майбутніх учителів географії з профорієнтаційною компетентністю для профільного навчання і забезпечення напрямів регіональної економічної та соціальної географії, георуралістики, географії рівня якості життя, географії культури, географії праці, суспільної географії – поведінкової географії, географії природних ресурсів, рекреаційної географії; географії професійної і соціальної зайнятості – географії дозвілля, географії освіти і науки, політичної географії, географії туризму, ГІС, методології географії, професійно орієнтованої географії – менеджменту розвитку територій, стратегії сталого розвитку, БЖД, ГІМ, екології людини; сприяє виробленню практичних рекомендацій щодо розроблення структурно-логічної організації формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання щодо реалізації молодіжної політики, розроблення молодіжних проєктів для стратегії сталого розвитку територій, забезпечення молодіжної кадрової політики зі створення інституційних умов муніципального та регіонального представлення молоді в управлінні суспільним розвитком на національному, регіональному і місцевому рівнях.

Розбудову уніфікованої номенклатури територіальних одиниць ЄС, встановленої Статистичним бюро ЄС (EUROSTAT) у партнерстві з національними інституціями (з англ. – *Nomenclature of Territorial Unit for Statistics*, далі – NUTS) системи NUTS, передбачено майже в 3-х десятках країн ЄС і 2 тис. адміністративно-територіальних одиниць (ISO 3166-1 «alpha-2»), яка забезпечує впровадження

стандартизованої моделі інформаційного моніторингу (статистики), реалізації політики сталого розвитку, регіональної та молодіжної політики й формування сталого розвитку територій та їх регіональної привабливості. Тому й назріла необхідність інвентаризації, систематизації інформаційних масивів даних (соціального, економічного, екологічного, рекреаційного, медичного, особливо геоінформаційного) моніторингу для моделювання та прогнозування стану і розвитку адміністративно-територіальних, інституційних, політичних систем, а також модернізації систем професійної підготовки фахівців спроможних до педагогічної, інформаційно-аналітичної та проєктної діяльності й управління ними, зокрема й профорієнтації здобувачів освіти в умовах профільного навчання на майбутню траєкторію успіху здобуття сучасних наукових знань та компетентностей географії з метою апробації власних проєктів «Я – проєкт безпечного простору», «План безпекового коридору закладу освіти», «Експедиція безпечної маршрутизації», «Регіональна привабливість у стратегії регіонального розвитку». Актуалізація профорієнтації в безпекових аспектах змісту, методики та організації професійної підготовки майбутніх учителів географії для профільного навчання апріорі є аксіологічно беззаперечною в умовах соціальної турбулентності глобального виміру екологічних і соціальних криз особливо під час воєнного стану, пандемійної загрози, вимушеного переселення і незахищеності (соціального захисту прав громадян України), несанкціонованої міграції, маргіналізації тощо.

Теоретичні та методичні засади впровадження компетентнісного підходу в освітній процес висвітлено в наукових роботах В. Андрущенка, Н. Бібик, В. Бондара, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, В. Бобрицької, М. Дробнохода, І. Зязюна, О. Овчарук, Л. Хоружої; проблеми модернізації професійної підготовки фахівця обґрунтували дослідники О. Біда, В. Білик, В. Бондаренко, Н. Бордюг, О. Васюк, С. Криштанович, О. Матвієнко, Л. Сущенко, Н. Титова, С. Толочко; теоретичні та методичні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів географії досліджувала низка науковців практиків-педагогів – О. Браславська, Л. Булава, Л. Вішнікіна, С. Кобернік, М. Криловець, Т. Назаренко, О. Топузов, О. Чубрей, П. Шищенко, А. Шуканова; проблеми професійної підготовки майбутніх учителів до профорієнтаційної роботи зі школярами досліджували в теоретичних і методичних аспектах В. Зінченко, М. Острога, Н. Пономарьова, Х. Процко, О. Сагадіна, В. Харламенко, М. Чумак, Н. Шакун; науково-методичні підходи до організації профільного навчання географії досліджували В. Безуглий, О. Браславська, Т. Гільберт, Л. Круглик, Т. Назаренко, Л. Паламарчук, О. Топузов, І. Удовиченко; загальні засади побудови системи профорієнтації в умовах профільного навчання вивчали В. Доротюк, Н. Левченко, О. Мельник, М. Піддячний, В. Туташинський, В. Чудакова. Суспільно-географічні аспекти дослідження територіальної організації суспільства відображені в працях українських географів І. Гукалової, А. Доценка, С. Лісовського, К. Мезенцева, В. Нагірної, Л. Немец, Г. Підгрушного, М. Пістуна, Л. Руденка, О. Топчієва, О. Шаблія. Питанням збалансованого розвитку та досягнення цілей сталого розвитку присвячено наукові праці Г. Білявського, В. Боголюбова, І. Горленко, М. Дробнохода, С. Лісовського, Л. Мельника, Л. Руденка; розвиток освіти для сталого розвитку досліджували О. Висоцька, І. Вишенська, І. Коренева, В. Кириленко, О. Маслюківська, О. Пометун, В. Підліснюк, І. Рудик, Г. Чайковська. Теоретичні і

прикладні аспекти збалансованого природокористування досліджено в працях Б. Данилишина, С. Лісовського, Л. Мельника, М. Хвесика. Категорію регіонального розвитку держави, функціональної структуризації території України досліджують Д. Мальчикова, А. Мельничук, К. Мезенцев, Н. Нагірна, Г. Підгрушний, М. Пістун, М. Фащевський. Використання геоінформаційних технологій в географічних дослідженнях вивчали Е. Бондаренко, Л. Даценко, Т. Козаченко, Д. Ляшенко, В. Остроух, Л. Руденко, В. Самойленко, О. Світличний, В. Чабанюк.

Дослідження наукових джерел вітчизняної та зарубіжної теорії, методики і практики професійної освіти майбутніх учителів географії дають підстави для виокремлення суперечностей у формуванні профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання, а саме між: соціальними потребами суспільства на висококваліфікованих учителів географії з профорієнтаційною компетентністю для профільного навчання та недосконалістю традиційної професійної підготовки (відсутністю структурно-логічної організації процесу формування організаційно-методичного і змістового наповнення) в умовах соціальної турбулентності глобального виміру (воєнного стану також); необхідністю удосконалення освітньо-професійної програми формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії, відсутністю стандартів на професійну підготовку та їх потребами реалізації педагогічної, інформаційно-аналітичної, проєктної діяльності в профільному навчанні при реалізації в середовищах професійної зайнятості за цільовим призначенням; вимогами освітньої політики якості та безпеки життєдіяльності соціокультурних форм для сталого розвитку України та практичними прогалинами персональної проєктної діяльності учнів щодо розроблення індивідуальних проєктів, планів, експедицій безпечного простору життя, здобуття освіти та пролонгованої зайнятості.

Суспільна значущість професійної підготовки майбутніх учителів до профорієнтаційної роботи в умовах профільного навчання, недостатній рівень теоретичної і практичної розробленості означеної проблеми та виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану УДУ імені Михайла Драгоманова та відображено в наукових дослідженнях у межах зведеного плану науково-дослідних робіт сфери освіти, науки та інноватики «Теоретичні та методичні засади ступеневої підготовки фахівців для сфери туризму в умовах педагогічного університету» (ДР № 0106U000905), «Поєднана професійна підготовка педагогічних та туристських кадрів» (ДР № 0106U000905), «Теоретичні та методичні основи формування системи післядипломної освіти на засадах сталого розвитку» (ДР № 0117U004914) та «Освітня політика якості й безпеки життєдіяльності соціокультурних форм для сталого розвитку України» (ДР № 0122U000046). Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (нині – УДУ імені Михайла Драгоманова) (протокол № 6 від 21.11.2017 року).

Мета дослідження полягає в розробці, обґрунтуванні та експериментальній перевірці структурно-функціональної моделі структурно-логічної організації

освітнього процесу з формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання.

Для досягнення мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити дефінітивний аналіз тезаурусу педагогічної проблеми дослідження формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання.

2. Проаналізувати структурно-логічну та структурно-функціональну будову профорієнтаційної компетентності та семантику профорієнтаційної роботи учителя географії для профільного навчання.

3. Науково обґрунтувати зміст і структуру профорієнтаційної компетентності, розробити критеріальний апарат для рівнів її сформованості.

4. Визначити та теоретично обґрунтувати організаційно-методичні умови формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання.

5. Розробити та експериментально перевірити ефективність структурно-функціональної моделі структурно-логічної організації освітнього процесу з формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії з експертним оцінюванням для реалізації профільного навчання.

Об'єкт дослідження – процес формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії.

Предмет дослідження – структурно-функціональна модель структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання у визначених організаційно-методичних умовах.

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети на етапах дослідження застосовано методи: *теоретичні* – абстрагування, аналізу предмета вивчення (структури і функціоналу та структурних компонентів моделі формування компетентності у визначених організаційно-методичних умовах на етапах організації освітнього процесу, також профорієнтаційної компетентності й організації профільного навчання); дефінітивного аналізу тезаурусу педагогічної проблеми; системного аналізу об'єкта дослідження (процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії як системи (професійної освіти), так і складової підсистеми (моделі), загальної системи надання (освітніх, наукових, інформаційно-аналітичних, соціальних) послуг; структурно-організаційного, структурно-логічного, структурно-функціонального видів аналізу (архітектоніки організації й функціонування структурних елементів підрозділів закладу освіти – систем професійної підготовки, наукових досліджень, інноватики, управління, професійної орієнтації профільного навчання закладу освіти (далі ЗО) та закладу вищої освіти (далі ЗВО) за цільовим призначенням), також обґрунтування змісту і структури профорієнтаційної компетентності; *емпіричні* – організації спостереження за об'єктом дослідження для забезпечення профілізації освітнього процесу; компаративістики (встановлення класифікаційних ознак схожості/відмінності в об'єкті вивчення, порівняння змісту, структури, функціоналу і релевантності професійної підготовки, освітньо-професійних програм ЗВО експериментального майданчика, освітніх програм дисциплін, структурно-логічних схем організації

організаційно-методичного забезпечення освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх географів); процедур (метрії кількісних показників/параметрів релевантності навчання для верифікації моделі формування компетентності, її експертного оцінювання (методу колективних експертиз) та встановлення дієвості організаційно-методичних умов реалізації профільного навчання в майбутній діяльності учителів географії), *спеціальні* – проектування та імітаційного моделювання (теоретичне конструювання на основі прогностики основних параметрів об'єкта – моделі стану і розвитку з метою моделювання якісно нових станів для вироблення варіантів стратегій); регіонального аналізу (дослідження регіональної специфіки дислокації ЗВО та її вплив на семантику професійної підготовки, організації освітнього процесу, вивченні конкурентних переваг регіональної привабливості, зокрема й регіональних особливостей професійних середовищ зайнятості); педагогічного експерименту (для перевірки ефективності моделі, виокремлення організаційно-методичних умов, структурно-логічної організації формування профорієнтаційної компетентності майбутніх географів для профільного навчання); *статистичні* – обробки результатів дослідження (кількісний та якісний аналіз отримання даних).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше:

- *розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено* структурно-функціональну модель структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання;

- *розроблено, обґрунтовано* структурно-логічну схему систематизації змісту географічних наук, обґрунтовано міжпредметні зв'язки між фундаментальним, прикладним спеціальним, системоутворювальним методологічним, системоутворювальним професійно-орієнтованим блоками географічних наук та значення їх змісту в структурно-функціональній моделі структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання; структурно-логічну схему організації формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання у етапах організації пускового, академічного, психолого-педагогічного, природничо-географічного, суспільно-географічного, діагностичного, професійно-орієнтованого блоку дисциплін та результативного блоку засобів діагностики і державної атестації; визначено та обґрунтовано зміст і структуру поняття «профорієнтаційна компетентність майбутніх учителів географії для профільного навчання», сформульовано в авторському баченні зміст понять дослідження «профільне навчання», «процес формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії»; *розроблено* пропозиції елективних курсів з географії за різними профілями навчання;

- *розроблено та обґрунтовано* критеріальний апарат (критерії – нативний (природовідповідність), спеціальний суспільний (профілізація), організаційно-методичний (регіональна привабливість), професійно-орієнтувальний для рівнів (низький, середній, достатній, високий) сформованості профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання) з метою встановлення рівнів сформованості профорієнтаційної компетентності майбутніх

учителів географії для профільного навчання в організаційно-методичних умовах: нарощення кадрового потенціалу для формування регіональної привабливості в здійсненні стратегій територіального розвитку шляхом реалізації освітньої політики якості й безпеки життєдіяльності; синергія структурно-логічної організації освітнього процесу із забезпечення природовідповідності, нарощення академічного потенціалу ефективності освіти і науки до пролонгованої зайнятості учителів географії в умовах профільного навчання для профорієнтації на регіональну привабливість; структурно-логічна організація освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання та задоволення попиту соціального замовлення професійних середовищ зайнятості;

- *розроблено* авторський агрегований комплекс навчально-методичного супроводу організаційно-методичного блоку структурно-функціональної моделі структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання, який містить навчально-методичний та методичний посібники «Загальне землезнавство», «Метеорологія і кліматологія», НМЗ – методичні рекомендації для практичних, лабораторних занять, модульних контрольних робіт, навчальних практик, самостійної роботи та засобів діагностики: метеорології і кліматології, гідрології та океанології, економічної і соціальної географії України, історії суспільно-географічних досліджень, географії релігій, поведінкової географії, медичної географії та менеджменту природних ресурсів; «Я» - проект безпечного простору профільного навчання; семінар – план безпекового коридору закладів освіти; віртуальну експедицію безпечної маршрутизації; краєзнавчу практику – регіональна привабливість у стратегії сталого розвитку України;

- *удосконалено* методичний органайзер забезпечення загальної фізичної географії «Загальне землезнавство», «Метеорологія і кліматологія», їх курсів лекцій (Moodle), зокрема «Гідрологія та океанологія», методичних рекомендацій з навчальної практики метеорології та кліматології; у галузі спеціальної географії в забезпеченні соціальної та регіональної економічної географії курсів лекцій, методичних розробок для практичних занять та науково-методичних комплексів «Історія суспільно-географічних досліджень», «Географія релігій» (Moodle); форми та методи професійної підготовки майбутніх учителів географії до профорієнтаційної роботи в умовах профільного навчання;

- *подальшого розвитку набула* методологія професійної підготовки майбутніх учителів географії до профорієнтаційної роботи для профільного навчання.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та науково-методичному забезпеченні агрегованого комплексу дисциплін галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з підготовки бакалаврів освіти (географія), 2320 вчитель географії закладу загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО); дисертаційні положення підкріплено академічними напрацюваннями: навчально-методичними посібниками у галузі природничої географії в забезпеченні загальної фізичної географії «Загальне землезнавство», «Метеорологія і кліматологія», їх курсами лекцій (Moodle), зокрема «Гідрологія та

океанологія», методичними рекомендаціями з навчальної практики метеорології та кліматології; у галузі спеціальної географії із забезпечення соціальної та регіональної економічної географії курсами лекцій, методичними розробками для практичних занять та науково-методичними комплексами «Історія суспільно-географічних досліджень», «Географія релігій» (Moodle); у біосоціосферних аспектах спеціальної географії конспектами лекцій, методичними розробками для практичних занять з дисциплін «Поведінкова географія», «Географія природних ресурсів», а також розділом колективної монографії «Природно-заповідний фонд у структурі рекреаційного природокористування Київської області», у професіосферних аспектах географії – конспектами лекцій та методичними розробками з практичних занять (Google classroom).

Основні положення та результати дослідження впроваджено в освітній процес УДУ імені Михайла Драгоманова (акт впровадження № 252 від 25.04.2024 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/87 від 09.04.2024 р.), Університету Григорія Сковороди в Переяславі (довідка № 249 від 23.04.2024 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 503/33-22 від 16.04.2024 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 453/01 від 27.03.2024 р.).

Особистий внесок здобувача. У переважній більшості науковий доробок напрацьовано особисто/одноосібно у фахових виданнях категорії «Б» та таких, що входять до наукометричної бази Index Copernicus, навчально-методичних та методичних посібниках, працях апробаційного характеру; також у співавторстві в міжнародних монографіях – [1] автору належить теоретичне і методичне обґрунтування змісту і структури профорієнтаційної компетентності в майбутніх учителів географії; [16] здійснено аудит та моніторинг природно-заповідного фонду для встановлення рекреаційного потенціалу Київської області; у статті, яка входить до міжнародної наукометричної бази даних Web of Science [7] запропоновано перспективи прогнозування і моделювання туристично-краєзнавчої роботи вчителів на основі компетентнісного підходу; у працях апробаційного характеру [8] розроблено дидактичні основи з формування профорієнтаційної компетентності в майбутніх учителів географії, [14] запропоновано суспільно-географічні аспекти в концептах діагностики ринку праці; у статтях, які додатково відображають дисертаційні положення – [17], [19] та [20], розкрито реалії розвитку та особливості логістики туризму в Україні та виокремлено тенденції розвитку екологічного туризму в умовах пандемії Covid-19; [18] визначено структуру інноваційно-інвестиційного потенціалу економіки України; [21] встановлено перспективи готельно-ресторанного бізнесу; у методичних рекомендаціях [15] запропоновано практичні алгоритми комплексної економіко-географічної практики.

Апробацію матеріалів дисертації здійснено під час виступів на семінарах, круглих столах та щорічних звітно-наукових конференціях викладачів УДУ імені Михайла Драгоманова протягом 2016 – 2023 рр. Основні положення та результати дослідження висвітлено й обговорено на науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – «Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення» (Україна, Херсон, 2015 р., 2017 р.), «Сучасна педагогіка:

теорія, методика, практика» (Україна, Ужгород, 2017 р.), «Нові концепції викладання у світлі інноваційних досягнень європейської дидактики вищої школи (Україна, Київ, 2017 р.), «Основні напрями розвитку педагогічної науки» (Україна, Рівне, 2018 р.); «Society of Ambient Intelligence – 2021» (Україна, Кривий Ріг, 2021 р.); *всеукраїнській* – «Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення» (Україна, Херсон, 2019 р.).

Публікації. Основні теоретичні та практичні результати дослідження відображено у 23 публікаціях, серед них розділ в колективній монографії; 4 статті в наукових фахових виданнях України в галузі педагогіки, 2 статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, зокрема одна стаття в наукометричній базі Web of Science; 7 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 2 посібники (навчально-методичний та методичний), методичні рекомендації в співавторстві та 6 статей, що додатково розкривають зміст дисертації.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотації українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації відповідає вимогам, серед них відповідного тексту в осяжному об'ємі.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дисертації, висвітлено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, визначено особистий внесок здобувача наукового ступеня в опублікованих у співавторстві працях, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, окреслено структуру дисертації.

У першому розділі «**Теоретичні аспекти формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання**» здійснено дефінітивний аналіз тезаурусу педагогічної проблеми дослідження формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання. Розкрито в авторському баченні дефініції понять «профорієнтаційна компетентність майбутніх учителів географії», «процес формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії» та «профільне навчання», яке потрактовано як: «вид диференціації й індивідуалізації навчання», що уможливорює змістову й структурну модернізацію освітнього процесу для задоволення інтересів, здібностей і вподобань учнів, розкриття їх потенційних можливостей із забезпечення умов для навчально-пізнавального середовища старшокласників згідно з освітніми потребами і орієнтирами соціального і професійного самовизначення; профільне моделювання освітнього процесу, як механізм організації диференційованої підготовки, яка передбачає розлоге, поглиблене і професійно зорієнтоване освоєння циклу близькопрофільних дисциплін; систему функціональної підготовки старшокласників з метою здійснення педагогічного впливу та підтримки їх особистісного росту, фахового самовизначення, соціального становлення та готовності до профілізації професійного навчання; диференціація профільної підготовки шляхом сценаріїв

варіативності змісту, архітектури та організації освітнього та виховного процесів, формування груп та класів на базі учнівських здібностей та вподобань у прогнозуванні майбутнього фаху згідно з професійною та соціальною зайнятістю, рівнем розвитку та освітніх можливостей учнів; система спеціалізованої фахової підготовки з персоналізацією освітнього процесу, що дозволяє зорієнтуватися в галузі наук та знань, що відповідає потребам, очікуванням професійного становлення та зайнятості та задовольняє соціальне замовлення суспільства; вид селективного вибору профілю, який враховує освітні потреби, вподобання, якості та здібності учнів і формування сприятливих умов профілізації навчання старшокласників згідно з диференціацією; передумова в забезпеченні якості допрофільної підготовки та її компонент, що реалізується у 8–9 класах засобами трансформації, цільових завдань, змісту й організації профільного навчання (передбачає інформаційні, технологічні й психолого-педагогічні інформаційні та методичні бази для профільного навчання, готує ціннісні орієнтири соціального і фахового самовизначення); організаційна система професійної орієнтації методичного впливу на учнів з метою формування персонально-усвідомленого обрання фаху, опанування здатностей професійної діяльності при врахуванні індивідуально-психологічних особливостей учнів, їх потреб та вимог середовищ професійної зайнятості; конгломерат соціально-економічних, медичних, психологічно-педагогічних впливів професійної орієнтації, спрямованих на формування фахового покликання; діагностування спроможності та відповідності обраній професії або обрання іншої зайнятості; напрям виховної роботи з профорієнтації учнів та підготовки їх до самостійного вибору фаху й професійного позиціонування в суспільній діяльності.

Визначено особливості організації профільного навчання в ЗЗСО – етапи, форми, напрями, профілі навчання. Окреслено особливості організації, форми, методи профорієнтаційної роботи в умовах профільного навчання та на етапі допрофільної підготовки. Вивчення географії в профільних класах уможливорює глибше зрозуміти природні й суспільно-географічні процеси, явища та сформулювати в учнів знання, уміння необхідні для майбутньої професійної діяльності в різних сферах – екології та збалансованого природокористування, метеорології і кліматології, геомоніторингу (далі – ГІМ), міжнародних відносин, логістики, туризму, урбаністики, регіонального управління та територіального планування. Обґрунтовано та структуровано профорієнтаційну компетентність майбутніх учителів географії для профільного навчання в синергетичному комплексі професіограми – системи вимог до якостей та морально-етичних рис, здібностей, здатностей та готовності, компетенцій складових компонент компетентності.

Проведено аналіз державних документів стратегічного планування, у яких окреслено соціальне замовлення на сутнісний зміст професійної підготовки майбутніх учителів географії. Візії Економічної стратегії України (2030) потребують не лише нових інструментів вирішення проблем трансформації національної економіки, а й сучасних професіоналів-географів ЗЗСО, ЗВО, наукових установ, які завдяки регіональному підходу спроможні визначити параметри розвитку природно-ресурсного потенціалу, цілі розвитку територій, що потребує удосконалення змістового наповнення процесу навчання економічної географії, географії торгівлі, фінансів та якості життя. Для підвищення рівня екологічної безпеки, зменшення

впливів та наслідків зміни клімату в Україні та реалізації Стратегії екологічної безпеки (2021) необхідно забезпечити відповідний рівень екологічної освіти учителів географії для діагностики природних систем та організації мережі екологічного та геоінформаційного моніторингу. Геопросторові дані є стратегічно важливою інформацією в структурі національної безпеки, зокрема й кібербезпеки (Стратегія кібербезпеки України «Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни», 2021), тому необхідна підготовка учителів географії з ГІС та ГІМ компетенціями. У Стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (2021) задекларовано напрями його трансформації – безбар'єрний простір, товари, послуги, безбар'єрна інформація. Створення комфортного для населення середовища вимагає підготовки фахівців, які володіють професійними компетенціями проектування інклюзивного освітнього простору для учнів з особливими освітніми потребами та сприяє їх розвитку, соціальній адаптації завдяки визначенню особливостей та перспектив планування структури публічних просторів. Підтримка реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» (2017) потребує формування енергоефективного суспільства, що в свою чергу вимагає удосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів географії з актуалізацією проблем енергозбереження в освітніх програмах з географії в ЗЗСО. Основними пріоритетами Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (2020) означено незалежність та державний суверенітет, суспільний розвиток, Європейську та євроатлантичну інтеграцію, відновлення територіальної цілісності, які є пріоритетом соціального замовлення на формування та розвиток в особистості системи компетенцій: політично-географічних, медично-географічних, географії рівня, способу, якості життя, які є складовими профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії. Одним із напрямів підтримки інформаційної безпеки держави (Стратегія інформаційної безпеки (2021)) є збереження та розвиток української культури (громадянської ідентичності, історичної спадщини). Краєзнавчий рух із вивчення історії, культури, традицій, природних, соціально-економічних умов рідного краю є важливою частиною українознавства, сприяє поглибленню географічних знань про унікальність рідного краю, сприяє формуванню національної самосвідомості, патріотизму та ідентичності здобувачів освіти. Тому забезпечення географічно-краєзнавчої компетенції суспільно-географічної складової біосоціосферної компоненти компетентності є важливою складовою підготовки майбутніх учителів географії до профорієнтаційної роботи в умовах профільного навчання в ЗЗСО. Імплементация цілей стратегії в географічній освіті потребує створення системи спеціальних інформаційно-географічних даних (геосферних, соціосферних), у типах господарювання (сільськогосподарських, виробничих, техносферних), за видами суспільної діяльності (економічної, медичної, обслуговування), також у типах природокористування (гідро-, літо-, педо-, біо-, лісокористування). Трансформаційні перетворення в системі вищої освіти, задекларовані в Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (2022), потребують упровадження нової парадигми професійної підготовки учителів дослідників, які виявляють проблеми інноваційних змін для підвищення якості й конкурентоспроможності освіти та

розвитку напряму географії освіти та науки. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (2019) потребує формування в суспільстві розуміння значення переходу до парадигми сталого розвитку.

У другому розділі **«Методичні аспекти забезпечення організаційно-методичних умов структурно-функціональної моделі формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання»** визначено організаційно-методичні умови ефективного формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії: нарощення кадрового потенціалу для формування регіональної привабливості в реалізації стратегій територіального розвитку шляхом реалізації освітньої політики якості й безпеки життєдіяльності; синергія структурно-логічної організації освітнього процесу із забезпечення природовідповідності, нарощення академічного потенціалу ефективності освіти і науки до пролонгованої зайнятості учителів географії в умовах профільного навчання для профорієнтації на регіональну привабливість; структурно-логічна організація освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання та задоволення попиту соціального замовлення професійних середовищ зайнятості.

Проаналізовано освітні програми підготовки майбутніх учителів географії в ЗВО, які стали експериментальним майданчиком дослідження. Установлено, що зміст і структура ОПП мають спільні риси та забезпечують підготовку учителів географії в пропорційному співвідношенні за 3 напрямками: загальнодидактична, предметна фахова (географічна) і методична підготовка. Здійснено систематизацію сфер змісту географічних наук, обґрунтовано міжпредметні зв'язки та значення структурно-логічного змісту фундаментального, прикладного спеціального, системоутворювального методологічного, системоутворювального професійно-орієнтованого блоків географічних наук у системі формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії (рис. 1).

Обґрунтовано, спроектовано та верифіковано структурно-функціональну модель структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання з експертним оцінюванням (рис. 2), яка враховує системоутворювальні компоненти: цільовий, змістовий, процесуальний, організаційно-методичний, працеорієнтований та релевантний блоки. Побудова моделі базується на соціальному замовленні на фахівців – майбутніх учителів географії зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія). У цільовому блоці обґрунтовано і сформовано триаспектність мети стратегічної для впровадження стратегії сталого розвитку територій, цільової та дослідницької. Методологічний блок забезпечує синергію методології наукового пізнання, системного управління, навчально-пізнавальної діяльності, підходів, принципів і функцій науки, організації та навчання. Відповідно підходи наукові – системний, процесний, діяльнісний; організації підготовки – інтуїтивний (ЛПР), квалітологічний (за Г. Саймоном), нарощення потенціалу (за Ч. Ліндбломом); навчання – природо- та людиноцентризму, неперервності, екосистемності, синергії; функціонал містить – футуристичну, пізнавально-прогностичну, технологічну, управлінську, культурно-світоглядну наукові функції;

організаційні – інноваційну, соціалізації, інтеграції науки та технологій, соціального захисту, гуманістичну, урбаністичну, гендерну, історичну, функції навчання – навчально-науково-пізнавальну (освітню), пролонгуючу (розвиваючу) та виховну – впродовж життя; принципи науки – за сферою дії, світоглядною належністю, методологією розвитку науки, видами базового знання, рівнями пізнання; організації – раціонального управління, оптимальності, зворотнього зв'язку, релевантності; навчання – доступності та якості освіти, інклюзії, науковості, цілісності, наступності, інтеграції з ринком праці, академічної свободи та доброчесності, гуманізму та демократизму, єдності з вихованням та розвитком, громадянської та екологічної культури, сталості.

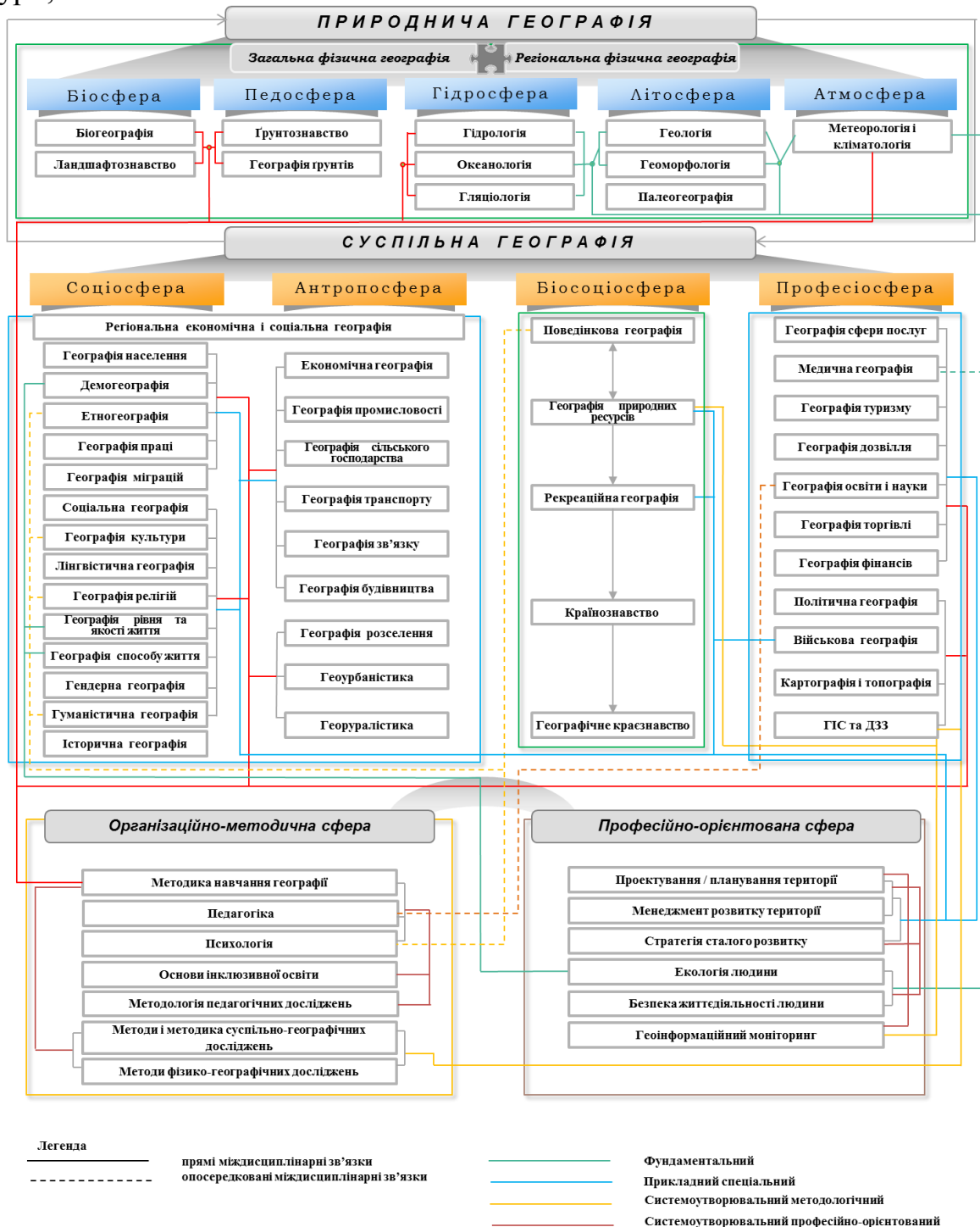

Рис. 1 Структурно-логічна схема систематизації змісту географічних наук

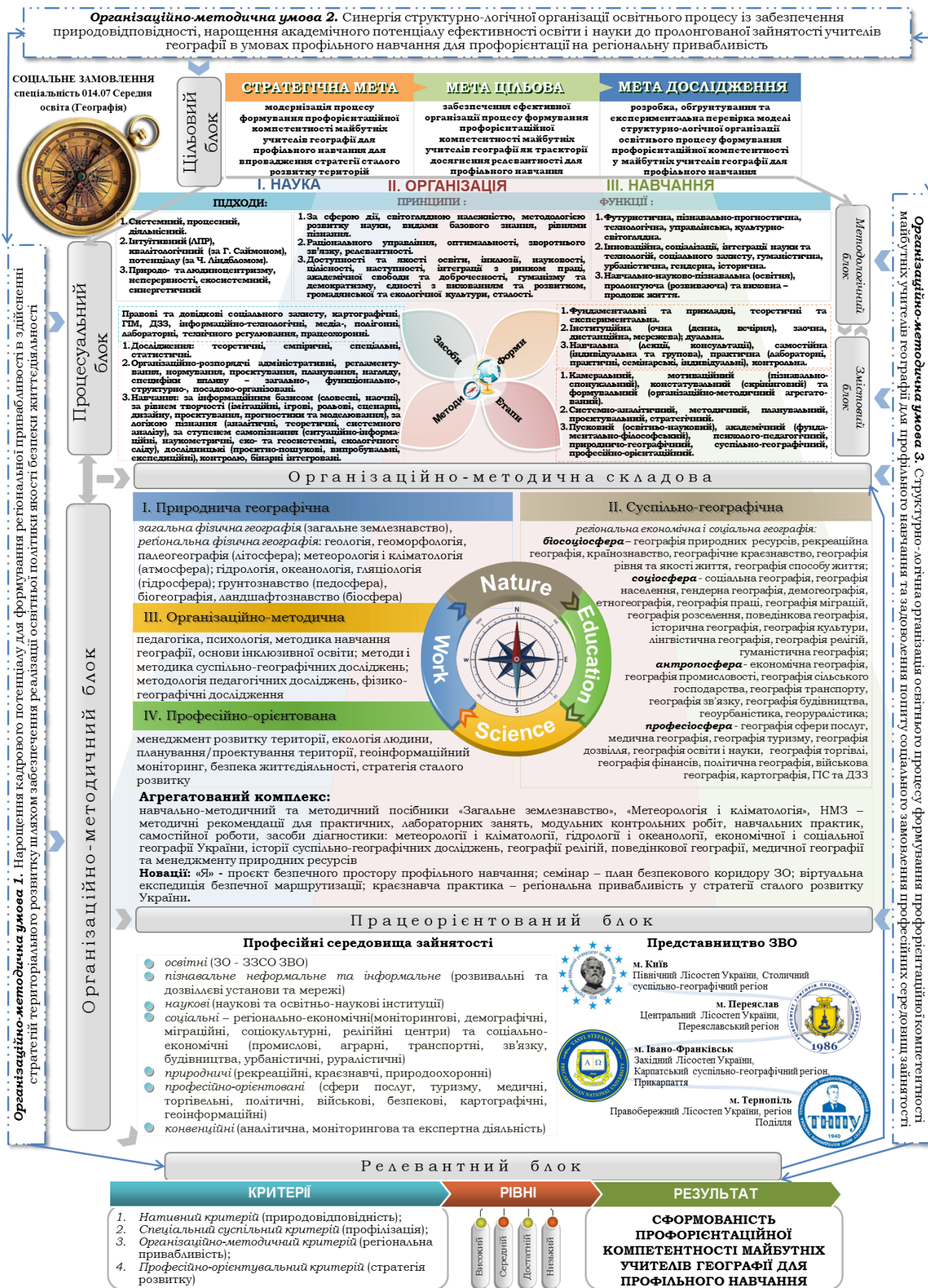

Рис. 2. Структурно-функціональна модель структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання

Процесуальний блок містить засоби – правові та довідкові соціального захисту, картографічні, ГІМ, ДЗЗ, інформаційно-технологічні, медіа, полігонні, лабораторні, технічного регулювання, працезохоронні; методи – дослідження: теоретичні, емпіричні, спеціальні, статистичні; організаційно-розпорядчі – адміністративні, регламентування, нормування, проєктування, планування, нагляду, специфіки впливу – загально-, функціонально-, структурно-, посадово-організовані; навчання: за інформаційним базисом (словесні, наочні), за рівнем творчості (імітаційні, ігрові, рольові, сценарні, дизайну, проєктування, прогностики та моделювання), за логікою пізнання (аналітичні, теоретичні, системного аналізу), за ступенем самопізнання (ситуаційно-інформаційні, наукометричні, еко- та геосистемні, екологічного сліду), дослідницькі (проєктно-пошукові, випробувальні, експедиційні), контролю, бінарні інтегровані. Змістовий блок містить форми: наукового дослідництва – фундаментальні та прикладні, теоретичні та експериментальні; організації – інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна; навчання – дуальна, навчальна (лекції, консультації), самостійна (індивідуальна та групова), практична (лабораторні, практичні, семінарські, індивідуальні), контрольна; етапи – дослідження: камеральний, мотиваційний (пізнавально-спонукальний), констатувальний (скрінінговий) та формувальний (організаційно-методичний агрегатований); організації: системно-аналітичний, методичний, планувальний, проєктувальний, стратегічний; навчання: пусковий (освітньо-науковий), академічний (фундаментально-філософський), психолого-педагогічний, природничо-географічний, суспільно-географічний, професійно-орієнтаційний. Змістовий блок є невід’ємною органічною частиною процесуального та організаційно-методичного блоку й системоорганізувальним агентом моделі.

Організаційно-методичний блок забезпечено виокремленими та обґрунтованими організаційно-методичними умовами та авторським агрегатованим комплексом. Організаційно-методична складова змістового наповнення містить 4 складові компоненти (профілі) формування профорієнтаційної компетентності для профільного навчання: I. природнича географічна – загальна фізична географія (загальне землезнавство), регіональна фізична географія: геологія, геоморфологія, палеогеографія (літосфера); метеорологія і кліматологія (атмосфера); гідрологія, океанологія, гляціологія (гідросфера); ґрунтознавство (педосфера), біогеографія, ландшафтознавство (біосфера); II. суспільно-географічна: біосоціосфера; соціосфера; антропосфера; професіосфера; III. організаційно-методична; IV. професійно-орієнтована. Агрегатований комплекс містить навчально-методичний та методичний посібники «Загальне землезнавство», «Метеорологія і кліматологія», НМЗ – методичні рекомендації для практичних, лабораторних занять, модульних контрольних робіт, навчальних практик, самостійної роботи, засоби діагностики. Новації: «Я» - проєкт безпечного простору профільного навчання; семінар – план безпекового коридору ЗО; віртуальна експедиція безпечної маршрутизації; краєзнавча практика – регіональна привабливість у стратегії регіонального розвитку.

Працеорієнтований блок містить професійні середовища зайнятості: освітні (ЗО – ЗЗСО, ЗВО), пізнавальне неформальне та інформальне (розвивальні та дозвіллєві установи та мережі), наукові (наукові та освітньо-наукові інституції),

соціальні – регіонально-економічні (моніторингові, демографічні, міграційні, соціокультурні, релігійні центри) та соціально-економічні (промислові, аграрні, транспортні, зв'язку, будівництва, урбаністичні, руралістичні), природничі (рекреаційні, краєзнавчі, природоохоронні), професійно-орієнтовані (сфери послуг, туризму, медичні, торгівельні, політичні, військові, безпекові, картографічні, геоінформаційні), конвенційні (аналітична, моніторингова та експертна діяльність) та представництво ЗВО – УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ – Північний Лісостеп України, Столичний регіон), УГСП (м. Переяслав – Центральний Лісостеп України, Переяславський регіон), Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ – Західний Лісостеп України, Карпатський суспільно-географічний регіон, Прикарпаття), ТНПУ імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль – Правобережний Лісостеп України, регіон Поділля).

Релевантний блок містить критеріальну метрику – нативний (природовідповідність), спеціальний суспільний (профілізація), організаційно-методичний критерій (регіональна привабливість), професійно-орієнтувальний (стратегія розвитку); рівні – високий, середній, достатній та низький; результат релевантності – сформованість профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання. Розроблено структурно-логічну схему організації освітнього процесу майбутніх учителів предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) в етапах організації пускового, академічного, психолого-педагогічного, природничо-географічного, суспільно-географічного, діагностичного, професійно-орієнтованого блоку дисциплін та результативного блоку засобів діагностики і державної атестації.

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка ефективності структурно-функціональної моделі структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання»** наведено результати експериментальної перевірки ефективності впровадження структурно-функціональної моделі структурно-логічної організації освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання, охарактеризовано основні етапи педагогічного експерименту (камеральний, мотиваційний (пізнавально-спонукальний), констатувальний (скрінінговий) та формувальний (організаційно-методичний агрегатований), розкрито результати дослідно-експериментальної роботи. Експериментальним майданчиком дослідження визначено провідні педагогічні ЗВО, а саме: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. На початках камерального етапу сформовано групи для встановлення регіонального представлення в ЗВО за векторами профілізації як джерельної ланки профорієнтації майбутніх учителів географії. В експерименті брали участь 346 осіб здобувачів освіти, з них 172 особи – контрольна (далі – КГ) та 174 – експериментальна (далі – ЕГ) групи.

За алгоритмом реалізації календарно-тематичного плану педагогічного експерименту на мотиваційному етапі визначено стратегію мотиваційної поведінки

здобувачів освіти за цільовим призначенням профорієнтації в середовищах профільного навчання з перспективами пролонгованої зайнятості регіонального призначення за методикою К. Замфіра «Встановлення мотивації до професійної діяльності» (1980 р.). Установлено, що найбільш оптимальними спонукальними комплексами визначено АМ (акмеологічна мотивація – внутрішня) > СПМ (середовищно-позитивна мотивація – зовнішня) > СНМ (середовищно-негативна мотивація – зовнішня) та АМ = СПМ > СНМ. Оцінку мотивації до професійної діяльності в здобувачів освіти 4 ЗВО експериментального майданчика підтверджено, що конативність від процесу та результатів професійної діяльності значною мірою співвідноситься з оптимальністю спонукального комплексу педагогічного заохочення майбутніх учителів географії (позитивно значимий зв'язок, $r = +0,407$), що потрактовано як задоволення майбутніх учителів в особистій стратегії обрання професії та кваліфікації, а саме чим вищий/оптимальніший рівень їх педагогічного впливу на мотиваційну поведінку здобувачів освіти, тим краща релевантність досягнення цільової мети профорієнтації різночинних категорій груп регіонального представлення в ЗВО для профільного навчання в ЗЗСО (значно вагоміша міра оцінки параметрів внутрішньої і зовнішньої позитивної мотиваційної поведінки і незначна міра дорівнює зовнішній негативній мотивації).

Визначено негативне співвідношення залежності між оптимальністю спонукального комплексу і рівнем психоемоційної нестабільності особистості майбутнього учителя географії (зі значним зв'язком, $r = -0,573$). Установлено, що якщо оптимально сформовано спонукальний комплекс, тим більша активність майбутніх учителів географії, які мотивовані змістом та функціями майбутньої педагогічної діяльності й прагненнями позитивної релевантності, що в свою чергу зменшує ризик набуття емоційної нестабільності.

Діагностика зрізу залишкових знань у здобувачів освіти КГ і ЕГ за формулярами контрольних робіт ректорського нагляду була аліквотною. Зріз знань здійснено покроково згідно з розробленою методикою оцінювання за структурними компонентами (компетенціями та компетентностями 4-х блоків) складових профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії. На формульованому (організаційно-методичному агрегатованому) етапі педагогічного експерименту показники рівнів сформованості складових компонентів профорієнтаційної компетентності до профільного навчання встановлено (у %) у КГ та ЕГ майбутніх учителів географії відповідно за розробленим критеріальним апаратом – низький (відповідно 15,1 і 6,9% за нативним критерієм, 22,7 і 15,5% – за спеціальним суспільним, 26,2 і 13,2% – за організаційно-методичним, 24,4 і 18,4% – за професійно-орієнтувальним); достатній (28,5 і 20,1% за нативним критерієм, 30,8 і 20,1% – за спеціальним суспільним, 38,9 і 18,9% – за організаційно-методичним, 33,7 і 17,8% – за професійно-орієнтувальним); середній (30,8 і 36,2% за нативним критерієм, 26,7 і 33,9% – за спеціальним суспільним, 24,4 і 37,9% – за організаційно-методичним, 23,9 і 35,6% – за професійно-орієнтувальним) та високий (25,6 і 36,8% за нативним критерієм, 19,8 і 30,5% – за спеціальним суспільним, 10,5 і 30% – за організаційно-методичним, 18,0 і 28,2% – за професійно-орієнтувальним) та наведено у таблиці 1.

Зведені показники динаміки рівнів сформованості складових компонентів профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії до профільного навчання в КГ і ЕГ на констатувальному (скринінговому) та формувальному (організаційно-методичному агрегатованому) етапах експерименту, у %

Рівні	Групи	Критерії											
		нативний			спеціальний суспільний			організаційно-методичний			професійно-орієнтувальний		
		К	Ф	Δ	К	Ф	Δ	К	Ф	Δ	К	Ф	Δ
Високий	КГ	19,8	25,6	+5,8	12,8	19,8	+7,0	4,0	10,5	+6,5	9,3	18,0	+8,7
	ЕГ	19,5	36,8	+17,3	13,2	30,5	+17,3	4,6	30,0	+25,4	9,8	28,2	+18,4
Середній	КГ	24,4	30,8	+6,4	23,8	26,7	+2,9	18,0	24,4	+6,4	15,1	23,9	+8,9
	ЕГ	24,7	36,2	+11,5	22,4	33,9	+11,4	18,4	37,9	+19,5	16,7	35,6	+18,9
Достатній	КГ	36,6	28,5	-8,1	34,9	30,8	-4,1	39,0	38,9	-0,1	29,1	33,7	+4,6
	ЕГ	36,3	20,1	-16,2	35,6	20,1	-15,5	37,9	18,9	-19	28,1	17,8	-10,3
Низький	КГ	19,2	15,1	-4,1	28,5	22,7	-5,8	39,0	26,2	-12,8	46,5	24,4	-22,1
	ЕГ	19,5	6,9	-12,6	28,8	15,5	-13,3	39,1	13,2	-25,9	45,4	18,4	-27

Позитивну динаміку сформованості складових компонентів профорієнтаційної компетентності до профільного навчання встановлено на рівнях за критеріями у %: нативним – високий рівень у КГ (+5,8) та ЕГ (+17,3); середній у КГ (+6,4) та ЕГ (+2,0); спеціальним суспільним – високий у КГ (+7,0) та ЕГ (+17,3); середній у КГ (+2,9) та ЕГ (+11,4); організаційно-методичним – високим у КГ (+6,5) та ЕГ (+25,4), середній у КГ (+6,4) та ЕГ (+19,5); професійно-орієнтувальним – високим у КГ (+8,7) та ЕГ (+18,4), середнім у КГ (+8,9) та ЕГ (+18,9), а також достатнім у КГ (+4,6).

Експертне оцінювання ефективності структурно-функціональної моделі структурно-логічної організації освітнього процесу з формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання здійснено уповноваженими експертами за параметральною метрикою встановлення рівнів її сформованості за розробленим інтегрованим питальником оцінювання якостей, здібностей, здатностей, готовності, компетенцій та компетентності/відповідальності. Колективне експертне оцінювання у звіті загального експертного заключення представлено в сукупній кількості набраних балів (за 100-бальною шкалою) зі встановлення ефективності (індивідуальні висновки експертів враховано як персональні для уповноважених експертів вищої академічної кваліфікації). Отже, варто здійснити умовивід, що застосування структурно-функціональної моделі для структурно-логічної організації освітнього процесу з формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання сприяло позитивній динаміці сформованості компетентності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано авторське розв'язання проблеми формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання, що полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності запропонованої моделі.

Проведене дослідження й отримані результати щодо розв'язання визначеної проблеми визначили підстави для таких висновків:

1. Здійснено дефінітивний аналіз понятійно-категоріального апарату проблеми формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання у психолого-педагогічній та науково-методичній літературі. Розкрито в авторському баченні дефініції понять «профільне навчання», «процес формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії», що потрактовано як освітнє явище, а саме: об'єкт дослідження, предметне поле якого цілеспрямовано на задоволення соціального замовлення на професійну підготовку та розвиток учителів географії зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) для профільного навчання (зокрема ЗЗСО) у трикомпонентній структурі змісту і структури навчання учнів старшої школи (8-11 класи) – інваріативного базового, профільного та варіативного за напрямками та профілями, визначеними в Концепції профільного навчання до 2027 року (2013 р.), відповідно – суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний, а також згідно з Проектом Державного стандарту профільної середньої освіти (2023 р.), у якому передбачено профорієнтацію на 9 основних освітніх галузей – мовно-літературну, математичну, природничу, соціально-збережувальну, технологічну, громадську та історичну, мистецьку, інформатичну, фізичної культури та спорту; рівень організації опанування навчальних дисциплін (старшої школи) для профільного навчання реалізується згідно з обов'язковими засобами технічного регулювання (Держстандарту базової і повної середньої освіти (2020 р.)); узгоджується для базових або дотичних профільних предметів у загально-, конкретно- та міждисциплінарно-наукових академічних аспектах опанування навчального змісту елективних дисциплін у ЗВО; визначається в змісті рекомендованих навчальних програм (МОН України) поглибленого вивчення з профорієнтацією на майбутній фах і середовище професійної зайнятості; форми організації профільного навчання – внутрішньоінституційну (ЗЗСО) – профільні функціональні класи, фахово-орієнтовані й динамічні групи в поліпрофільних і спеціалізованих ЗЗСО (зокрема за індивідуальним планом і персональною нормативною програмою); зовнішньоінституційну – міжінституційні комплекси (консорціуми) районних, територіально-громадських, освітньо-ландшафтних, інтернатних, опорних (з інтернатом при школі), навчально-виховних комплексних (установ), навчально-виробничих (комбінатах), базових ЗЗСО в структурі ЗВО – профільні й функціональні фахово-орієнтовані групи, колективи, спільноти; спеціалізовано-інституційні установи – ліцейного, вузькопрофільного, опорного (для сільської місцевості), поліпрофільного типу укомплектування класів; семантику культури предметного поля галузі знань географії, яка забезпечує формування рівнів культури (соціальної, екологічної, економічної, політичної, правової, художньо-естетичної, інформаційної, комунікаційної), тому виокремлено профілі навчання та запропоновано профільні спецкурси/факультативи додаткового опанування профілів – фізико-математичного, фізичного; екологічного; агрохімічного; історичного, історико-філологічного; правового; соціально-філософського; економічного; іноземної філології; технологічного; інформаційно-технологічного; художньо-

естетичного; спортивного; військово-спортивного; медичного; біологічного профілю; інтелектуальна, креаційна системна діяльність у сфері освіти, науки й інноватики в системі професійної підготовки та розвитку в системних видах діяльності (навчально-науково-пізнавальної, системного аналізу ресурсної бази; кадрового, матеріально-технічного, соціального, інфраструктурного забезпечення; науково-, навчально-методичного, інформаційно-технологічного, консультативно-дорадчого соціально-правового сервісу і супроводу; прогнозування, моделювання, проектування та конструювання освітнього, виховного, дослідницького процесів, планів і програм, проєктів освітніх, наукових, соціальних стратегій розвитку інституцій і напрямів організації; оцінювання й експертизи ефективності традиційних і модернізованих моделей підготовки, методик організації навчання, наукового дослідництва; коригування невідповідностей системи управління якістю освіти), яка здійснюється у ЗВО та співпраці з ЗЗСО, громадським самоврядуванням і стейкхолдерами у циклах процедур – профільного навчання – допрофільної підготовки (курсів і факультативів за вибором, профільної орієнтації, консалтингу, інформаційно-телекомунікаційного забезпечення, дисциплінарних гуртків і предметних конкурсів з профільного діагностичного (освітньо-фахових здатностей, мотивацій, ревалентності допрофільного навчання), профільним орієнтуванням (до освітньо-фахових профілів, проектуванням портативних траєкторій вибору профіля, формування фахово-орієнтованих засобів і технік навчання), фахового консалтингу і дорадництва; організаційно-методичні процедури структурно-логічної та структурно-функціональної організації освітнього процесу (формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії) циклів загальної, професійної (психолого-педагогічна та науково-предметна) підготовки структурно-логічного змісту блоків географічних наук (фундаментальний, прикладний спеціальний, системоутворювальний методологічний, системоутворювальний професійно-орієнтований), структурно-логічної організації освітнього процесу ОПП 014.07 Середня освіта (Географія) в етапах організації: пускового, академічного, психолого-педагогічного, природничо-географічного, суспільно-географічного, діагностичного, професійно-орієнтованого блоку дисциплін та результативного блоку засобів діагностики і державної атестації; Я – самовизначення, становлення, вдосконалення, розвитку, кар'єрного росту для пролонгованої професійної зайнятості та самозайнятості в нарощенні потенціалу профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання та набуття відповідності у сфері географічної культури та культури географії в педагогічній еліті.

2. Проаналізовано структурно-логічну та структурно-функціональну будову профорієнтаційної компетентності учителів географії. Установлено семантику профорієнтаційної роботи учителів географії в умовах профільного навчання та її роль у свідомому професійному самовизначенні учнів: напрями, структуру, форми організації профільного навчання та етапи його впровадження в ЗЗСО; методичні аспекти викладання географії на профільному рівні; структурні елементи професійної орієнтації (професійна просвіта, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація); етапи профорієнтаційної роботи зі здобувачами освіти в ЗЗСО; змістові лінії профорієнтаційної роботи сучасних учителів географії в

умовах профільного навчання. Обґрунтовано добір форм та методів профорієнтаційної роботи для створення професійно-орієнтованого середовища та забезпечення наскрізної ефективної профорієнтації в ЗЗСО, а саме: інформаційно-довідкових; діагностичних; морально-емоційної підтримки; активізації професійного самовизначення; надання допомоги в конкретному виборі й прийнятті рішення щодо вибору професії.

3. Розроблено та обґрунтовано зміст і структуру сформульованої генези «профорієнтаційна компетентність майбутніх учителів географії для профільного навчання» у змісті та будові синергетичного комплексу професіограми – системи вимог до якостей та морально-етичних рис, здібностей, здатностей (системних, аналітичних, дослідницьких), компетенцій спеціальних – природничо-географічної, суспільно-географічної (соціосферної, антропосферної компоненти, спеціальні суспільно-географічної складової біосоціосферної, професіосферної) компоненти та готовності (методологічна фахова та професійно-орієнтована (репродуктивна) компоненти у компетенціях), компетенцій складових компонент сформованості (профорієнтаційної компетентності/відповідальності) компетентностей – соціального захисту, біоетики, екологічної та академічної культури, професійної академічної культури, культури географії (навчання, наукових досліджень, проектування та інноватики). Розроблено критеріальний апарат параметральної метрики дослідження: природовідповідності – нативний, профілізації – спеціальний суспільний, призначення регіональної привабливості – організаційно-методичний, стратегії розвитку територій освітніх ландшафтів – професійно-орієнтувальний критерії; виокремлено рівні оцінювання – низький, достатній, середній та високий.

4. Виокремлено та теоретично обґрунтовано організаційно-методичні умови формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання. Першою організаційно-методичною умовою визначено нарощення кадрового потенціалу для формування регіональної привабливості в реалізації стратегій територіального розвитку шляхом реалізації освітньої політики якості й безпеки життєдіяльності; другою – синергія структурно-логічної організації освітнього процесу із забезпечення природовідповідності, нарощення академічного потенціалу ефективності освіти і науки до пролонгованої зайнятості учителів географії в умовах профільного навчання для профорієнтації на регіональну привабливість; третьою – структурно-логічна організація освітнього процесу формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання та задоволення попиту соціального замовлення професійних середовищ зайнятості.

5. Обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну модель структурно-логічної організації освітнього процесу з формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання. У структурі моделі виокремлено 7 взаємопов'язаних блоків, у яких обґрунтовано мету (цільовий блок), підходи, принципи і функції (методологічний), засоби, форми, методи організації освітньої діяльності, етапи формування компетентності (процесуальний), організаційно-методичні умови, компоненти (профілі) формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання (організаційно-методичний блок), професійні середовища зайнятості та

представництво ЗВО (працеорієнтований блок), критеріальну метрику, діагностику рівнів сформованості компетентності (релевантний блок). Забезпечено впровадження структурно-логічної організації освітнього процесу з формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання та методики проведення педагогічного дослідження.

Здійснено експериментальну перевірку результативності структурно-функціональної моделі структурно-логічної організації освітнього процесу зі формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання. Отримані результати засвідчують позитивну динаміку сформованості профорієнтаційної компетентності в студентів ЕГ порівняно зі студентами КГ, що доводить ефективність авторської моделі й дієвість її реалізації. Результативність експертизи підтверджено 92 балами переважної більшості висновків експертної групи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Монографія:

1. **Пологовська Ю.Ю., Щабельська В.Г.** Формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів географії. *Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries: collective monograph*. Riga: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. P.2. pp. 533-552.

Статті в наукових фахових виданнях України:

2. **Пологовська Ю.Ю.** Критерії, показники та рівні сформованості профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів географії в умовах профільного навчання. *Витоки педагогічної майстерності. Серія педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2018. Вип. 22. С. 174-180.

3. **Пологовська Ю.Ю.** Інноваційні педагогічні технології як засіб формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів географії. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. СХХХХІ (141). С. 167-181.

4. **Пологовська Ю.Ю.** Зміст форми та методи формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів географії. *Збірник наукових праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*. 2019. (№ 67), Т.2. С.117-123.

5. **Пологовська Ю.Ю.** Методика організації профільного навчання в практиці роботи сучасної школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Вип. 60. Том 3. С. 231-235.

Статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних

6. **Пологовська Ю.Ю.** Організаційно-педагогічні умови формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів географії. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2020 № VII (86). pp. 39-44

(закордонне періодичне видання, що внесено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

7. Rozhi I., Humenyuk H., Fomin M., Moskalenko M., **Pologovska Iu.**, Shchabelska V. An Integral Model of Training of Future Teacher of Geography for the Local History and Tourism Work on the Basis of Competence Approach. A Proposal for Transitional Forms of Education. *Revista Romana scapentru Educatie Multidimensionala*. 2022. Vol.14. pp. 363-391 (закордонне видання, що індексується у Web of Science).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. **Пологовська Ю.Ю.**, Щабельська В.Г. Дидактичні основи формування профорієнтаційної компетенції у майбутніх вчителів географії до профільного навчання у старшій школі. *Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення*: збірник матеріалів доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції (Херсон 8-9.10. 2015 р.). С. 439-444.

9. **Пологовська Ю.Ю.** Метод проектів як засіб формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів географії. *Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика*: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції. (м. Ужгород, 23-24.06.2017 р.). С. 80-84.

10. **Пологовська Ю.Ю.** Формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів географії методом ситуативного аналізу. *Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції «Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення»* (Херсон, 5-6.10.2017 р.). С.194-197.

11. **Пологовська Ю.Ю.** Формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів географії на принципах контекстного навчання. *Матеріали міжнародної науково-методичної конференції «Нові концепції викладання у світлі інноваційних досягнень європейської дидактики вищої школи»* (Київ, 30-31.10.2017 р.). С.464-468.

12. **Пологовська Ю.Ю.** Нові підходи до організації та проведення профорієнтаційної роботи серед учнівської молоді в умовах інформатизації суспільства. *Матеріали III міжнародної науково-методичної конференції «Основні напрями розвитку педагогічної науки»* (Рівне, 07-08.12.2018 р.). С. 132-134.

13. **Пологовська Ю.Ю.** Квазіпрофесійна діяльність як сучасна технологія формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів географії. *Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення»* (Херсон, 3-4 жовтня 2019 р.). С. 198-200.

14. Butkaliuk K., Shchabelska V., Bykova M., **Pologovska Iu.** Socio-geographical concept of labor market monitoring and regional employment policy formation. *IV International Scientific Congress «Society of Ambient Intelligence – 2021» (ISCSAI 2021)*. SHS Web Conf. Kryvyi Rih, Ukraine, April 12-16, 2021. Vol. 100. pp.1-7.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

15. Щабельська В.Г., **Пологовська Ю.Ю.** Комплексна економіко-географічна практика: методичні рекомендації. Збірник наскрізних програм

навчальних та виробничих практик студентів Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. С. 72-75.

16. **Пологовська Ю.Ю.**, Щабельська В.Г. Природно-заповідний фонд у структурі рекреаційного природокористування Київської області. *Зарубіжна колективна монографія з природничих наук «Scientific developments of Ukraine and EU in the area of natural sciences»*. 2020. Р.2. pp. 557-580.

17. Машіка Г.В., **Пологовська Ю.Ю.**, Бикова М.Д. Сучасні тенденції розвитку екологічного туризму в Україні умовах пандемії Covid-19. *Науково-практичний журнал «Екологічні науки»*. 2021. № 2 (35). С. 146-153.

18. Щабельська В.Г., Бикова М.Д., **Пологовська Ю.Ю.** Інноваційно-інвестиційний потенціал економіки України». *Науковий журнал «Наукові записки Національного університету «Острозька академія» серія «Економіка»*. 2021. № 21(49). С. 19-26.

19. Щабельська В.Г., **Пологовська Ю.Ю.**, Бикова М.Д. Особливості розвитку логістики туристичних послуг в Україні». *Економічний науково-практичний журнал Причорноморські економічні студії*. 2022. Вип. 75. С.117-122.

20. Бажанова С.Є., **Пологовська Ю.Ю.**, Бикова М.Д. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. *Наукові перспективи*. Вип. № 5 (23) 2022. С. 168-180.

21. Бажанова С., **Пологовська Ю.**, Канцур І. Розвиток готельно-ресторанного бізнесу в умовах сьогодення. *Економіка і суспільство*. [Електронний ресурс]. 2022. № 38. URL: <https://economy and society.in.ua/index.php/journal/article/view/1280/1234>.

22. **Пологовська Ю.Ю.** Метеорологія і кліматологія: методичний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. 165 с.

23. **Пологовська Ю.Ю.** Загальне землезнавство: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія). Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. 124 с.

АНОТАЦІЇ

Пологовська Ю.Ю. Формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Київ, 2024.

У дисертації вперше спроектовано та експериментально підтверджено ефективність структурно-функціональної моделі структурно-логічної організації освітнього процесу зі формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії, яка є цілковитою єдністю взаємодії цільового, методологічного, процесуального, організаційно-методичного працеорієнтованого і релевантного блоків її реалізації. Визначено структуру профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання. Представлено авторське бачення дефініції «профорієнтаційна компетентність майбутніх учителів географії для профільного навчання», «процес формування профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії» та «профільне навчання». Розроблено структурно-логічну схему організації освітнього процесу майбутніх учителів предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) у етапах організації

пускового, академічного, психолого-педагогічного, природничо-географічного, суспільно-географічного, діагностичного, професійно-орієнтованого блоку дисциплін та результативного блоку засобів діагностики і державної атестації. Розроблено діагностичний інструментарій для оцінювання рівнів сформованості профорієнтаційної компетентності майбутніх учителів географії для профільного навчання, на основі критеріально-рівневої шкали – нативний, спеціальний суспільний, організаційно-методичний та професійно-орієнтувальний критерії; рівні – високий, середній, достатній та низький.

Ключові слова: профорієнтаційна компетентність учителя, профільне навчання, профорієнтаційна робота, підготовка майбутніх учителів географії

Pologovska Iu. Formation of vocational guidance competence of future geography teachers for specialized education. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences in the specialty 13.00.04 – theory and methodology of vocational education. – Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov, Kyiv, 2024.

The efficiency of the structural-functional model of the structural-logical organization of the educational process for the formation of future geography teachers career guidance competence has been designed and experimentally confirmed in the dissertation for the first time. This model involves complete unity of target, methodological, procedural, organizational-methodological work-oriented, and relevant blocks, and the methodology of its implementation that has been revealed and disclosed. The career guidance competence of future geography teachers for specialized education has been substantiated and structured in the synergistic complex content and structure of the professional profile-system within the requirements for qualities and moral-ethical traits, abilities, capacities (systemic, analytical, research), competencies of special – natural-geographical, socio-geographical (sociosphere, anthroposphere components, special socio-geographical component of biosociosphere, professional sphere) components and readiness (methodological professional and professionally-oriented (reproductive) components in competencies), competency components of formation (career guidance competence/responsibility) competencies – social protection, bioethics, environmental and academic culture, professional academic culture, geography culture (teaching, research, and innovation). An author's vision of the definitions "specialized education" and "process of forming career guidance competence of future geography teachers" is presented.

A diagnostic toolkit has been developed to assess the levels of formation of future geography teachers career guidance competence for specialized education – native, special social, organizational-methodical, professional-orientational criterion; levels – high, medium, sufficient, and low in organizational-methodical conditions: personnel potential for creating regional attractiveness in implementing territorial development strategies through the implementation of educational quality policies ensuring life safety; synergy of structural-logical organization of the educational process with natural compatibility, increasing academic potential of education and science efficiency with prolonged employment of geography teachers in the conditions of specialized education for regional attractiveness career guidance; structural-logical organization of the educational process, formation of career guidance competence of future geography teachers for specialized education and satisfaction of the social order demand in professional employment environments. Implementation of a structural-logical organization of the educational process with the formation of career guidance competence of future geography teachers for specialized education is ensured in the stages of organizing the start-up, academic, psychological-pedagogical, natural-geographical, socio-geographical, diagnostic, professionally-oriented block of disciplines, and a result-oriented block of diagnostic tools and state certification and methodology of conducting pedagogical research. An aggregated complex has been

developed, it includes educational-methodical and methodical manuals “General Geology”, “Meteorology and Climatology”, educational-methodical support – methodological recommendations for practical, laboratory classes, modular control works, educational practices, independent work, diagnostic tools: meteorology and climatology, hydrology and oceanology, economic and social geography of Ukraine, history of socio-geographical research, religious geography, behavioral geography, medical geography, and natural resource management; “I am” - the project of a safe space for specialized education; seminar – a plan of an educational institution’s safety corridor; virtual expedition of safe routing; local history practice – regional attractiveness in sustainable development strategy of Ukraine.

Keywords: career guidance teacher competence, specialized training, career guidance work, training of future geography teachers